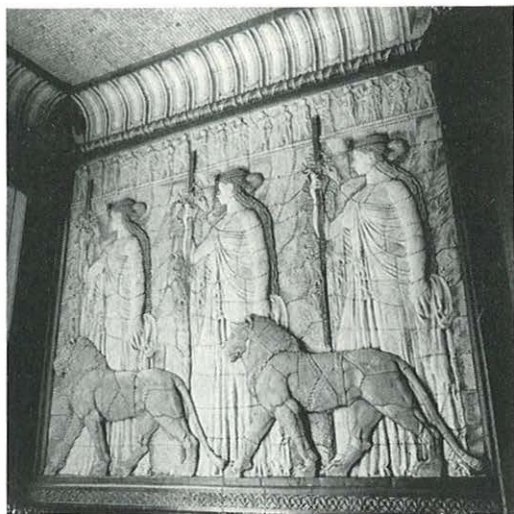

Památkové problémy ochrany interiérů z období 1860–1960

*Dům čp. 1072/II na Novém Městě,
keramická výzdoba interiéru
(snímek D. Uldrychová)*

Podobně jako ochrana exteriérů významných památkových architektur připravuje bohatou problematiku i péče o jejich slohové vnitřky, jak se můžeme ihned přesvědčit na některých zcela namátkou vybraných pražských stavbách, vzniklých v právě sledovaném období let 1860–1960.

Snad nejzajímavějším příkladem víceúčelového secesního kulturního střediska je pražský Obecní dům, dokončený včetně svého vnitřního vypravení r. 1911. Ve své době byl nejen velmi bohatě umělecky i uměleckořemeslně vybaven, ale měl i po stránce technické nejmodernější vypravení, takže od počátku skutečně byl, jak se často i v literatuře uvádí, ne nadarmo zván Reprezenačním domem hlavního města Prahy. Zařízení se z větší části dochovalo, především zařízení technického rázu — např. ve své době dokonalá ventilace, jejíž hnací stroje jsou dosud zachो-

vány v suterénu budovy a jejíž průduchy ve všech interiérech kryjí původní kovové mřížky, umělecky náročně provedené a vhodně doplňující výzdobu interiérů. Několik desítek nákladních jídelních výtahů spojovalo všechny prostory v domě s racionálně vybavenou kuchyní a přípravnami jídel v suterénu. Také sociální vybavení Obecního domu bylo velmi pokročilé, jak je dosud patrné na dochované původní, funkčně velmi dobře řešené, nicméně velice prosté šatně.

Kromě dokonalého technického vyřešení a náročné výzdoby byl Obecní dům dobře řešen i po stránce funkční a svou kapacitou zcela postačoval. Připomeňme, že v době jeho vzniku měla Praha přibližně něco málo přes 600 000 obyvatel (v roce 1910 měla přesně 616 631 obyvatel). Prostory Obecního domu, jenž měl sloužit jako centrální kulturní středisko, byly postačující již s ohledem na to, že některé

novější pražské čtvrti měly své vlastní, nedávno vybudované, tzv. Národní domy (např. Národní dům na Vinohradech podle plánů architekta Antonína Turka byl postaven r. 1894 a smíchovský Národní dům vznikl r. 1908 podle plánů arch. Aloise Čenského).

Obecní dům slouží původnímu účelu dodnes: je stále centrálním pražským společenským střediskem, ačkoliv počet obyvatel Prahy již dávno (r. 1963) překročil jeden milión. S ohledem na tuto skutečnost i vzhledem k ekonomickým záměrům uživatele nejsou však jeho prostory již z památkového hlediska vhodně využívány a trpí neustálým provozním přetěžováním. Většina sálů je každodenně postupně pronajímána několika pořadatelům. Vytížení každé prostory dokonce jde tak daleko, že i nedílná příslušenství sálů a jejich součásti samostatně slouží — třeba jako skladiště. Ještě smutnějším faktem je, že také součásti jednotlivých sálů, například jejich balkóny, slouží jako skladiště, trvale zakrytá instalovaným závěsem. Ovšem závěs upevněný na umělecky náročné balkónové mříži se pohledově výrazně uplatňuje a trvale porušuje celkový estetický i architektonický účín sálu. Trvalé vyklizení však pro nedostatek místa není dnes možné.

V posledních letech byla v Obecním domě provedena řada úprav. Pokud se tak stalo za dobu desetiletého trvání Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody a pod jeho dohledem, byly nesporné památkové hodnoty vždy na zřeteli i v případě povolení dočasných kompromisních řešení (příkladem je nahrazení části rozbitých skleněných tyčinkových závěsů na lustrech v tzv. Francouzské restauraci v přízemí, jež v době opravy nebyly výrobně dostupné, obdélníčkovými závěsy z mdleného skla). Počítá se, že

při celkové rekonstrukci Obecního domu vše bude opět uvedeno do původní podoby. Již předběžná jednání o rekonstrukčním záměru však poukázala na vážné ohrožení některých výrazných interiérových prvků (např. původních mřížek ventilace), jež měly být vyměněny za prvky sériově vyráběné. Jiným předmětem sporu byla šatna, která se projektantům rekonstrukce zdála ve své přísné funkčnosti příliš prostá a nenáročná v sousedství dekorativně bohatě pojednaných interiérů. Po dohodě projektantů s památkovými pracovníky však byla vypracována úvodní studie, jež požadavky památkové ochrany plně respektuje.

Vyplývá tedy, že památkové problémy pražského Obecního domu lze klasifikovat jako

- soustavné fungování a kapacitní přetěžování (a požadavky úprav z něho vyplývající)

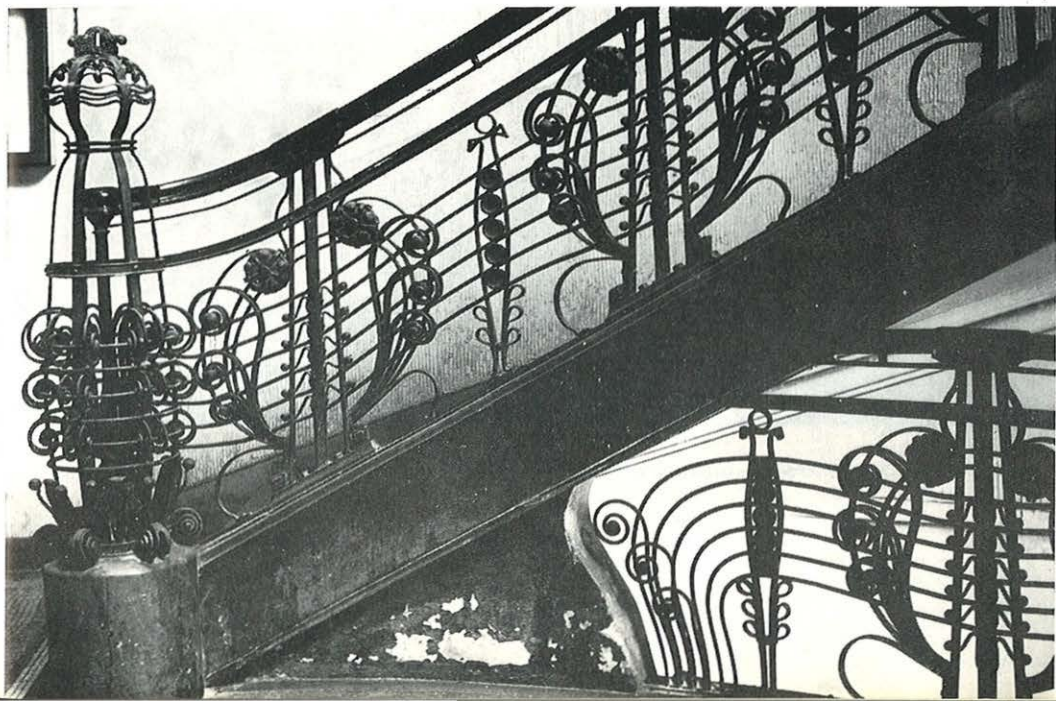
- nedostatečné docenění některých dochovaných uměleckořemeslných detailů a technických zařízení (která je nutno často i restaurátorským způsobem obnovit, aby použitím typizovaných prvků nedošlo k estetickému porušení dochovaného stylového interiéru).

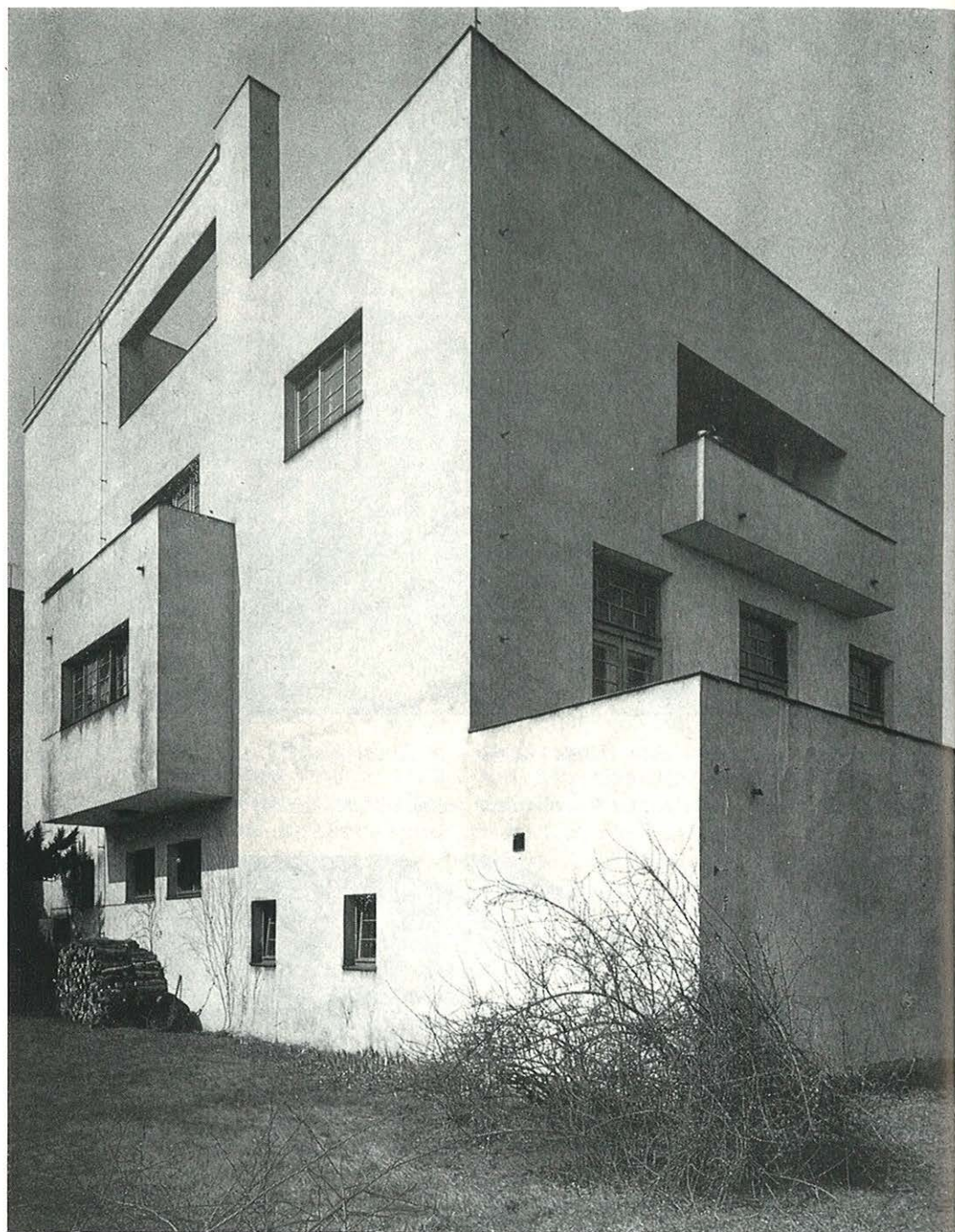
Tyto problémy nejsou však specifické jenom pro pražský Obecní dům, resp. pro stavební typ víceúčelového společenského střediska. Jsou to památkové problémy typické a společné pro většinu objektů, postavených v období 1860—1960, ať již slouží původnímu účelu či nikoli, a jsou společné všem stavebním typům (obytným domům, administrativním budovám, obchodním domům, divadlům, muzeím atd.). Protože je památková péče musí každodenně řešit u objektů, které již jsou zapsány ve státním seznamu nemovitých kulturních památek a tedy pa-

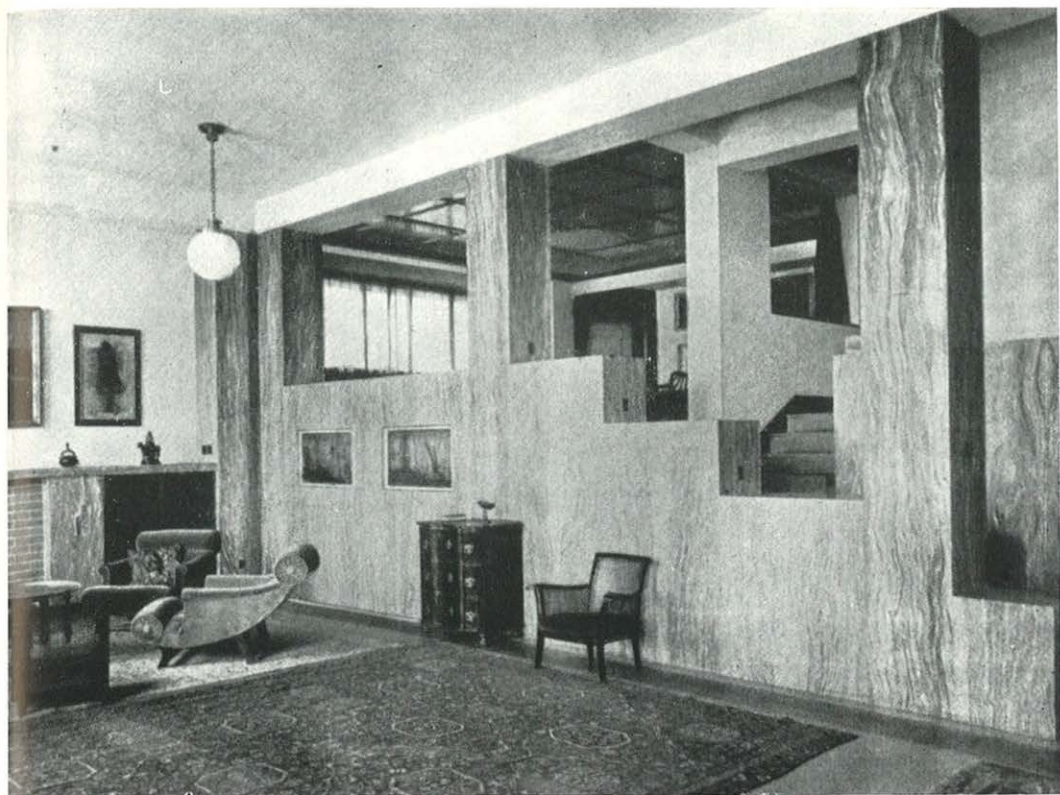
Obecní dům hl. města Prahy — arch. Osvald Polívka a Antonín Balšánek, 1911 (snímek Z. M. Zenger)

Schodišťová mříž v secesním domě na Starém Městě (snímek J. Janatková)

Loosova vila ve Střešovicích — arch. Adolf Loos a Karel Lhota, 1929—1930 (snímek V. Hyhlík)

Loosova vila, původní zařízení haly (reprodukce J. Janatkova)

mátkově chráněny, uvědomujeme si, že jsou každodenně řešeny i v daleko rozsáhlejší stavebním fondu dosud nevyhodnoceném a památkově nechráněném, kde všechny úpravy vyplývající z kapacitního přetěžování i výměna poškozených uměleckořemeslných či umělecko-průmyslových detailů je prováděna bez součinnosti s pracovníky státní památkové péče. Protože nechráněných a dosud nevyhodnocených objektů je dosud většína, vznikají často nenahraditelné ztráty ať již z nedoceníení, či ze snahy po modernizaci, po úspoře, či z různých jiných důvodů.

V naší úvaze se však vraťme k dalším objektům s příznačnými problémy památkové ochrany jejich vnitřků. Je téměř samozřejmé, že kulturně historický význam pražského Národního divadla, zbudovaného pod heslem „Národ sobě“ velkým společným národním úsilím, dodává jeho prostorám určitou ochranu, takže k požadavku větších změn tu zatím nedošlo. Lze doufat, že je obecným přesvědčením interiéry této národní kulturní památky zachovat co možno v neporušeném původním stavu.

Interiéry, kde je však situace zcela jiná, jsou v Laichterově domě na Vinohradech.

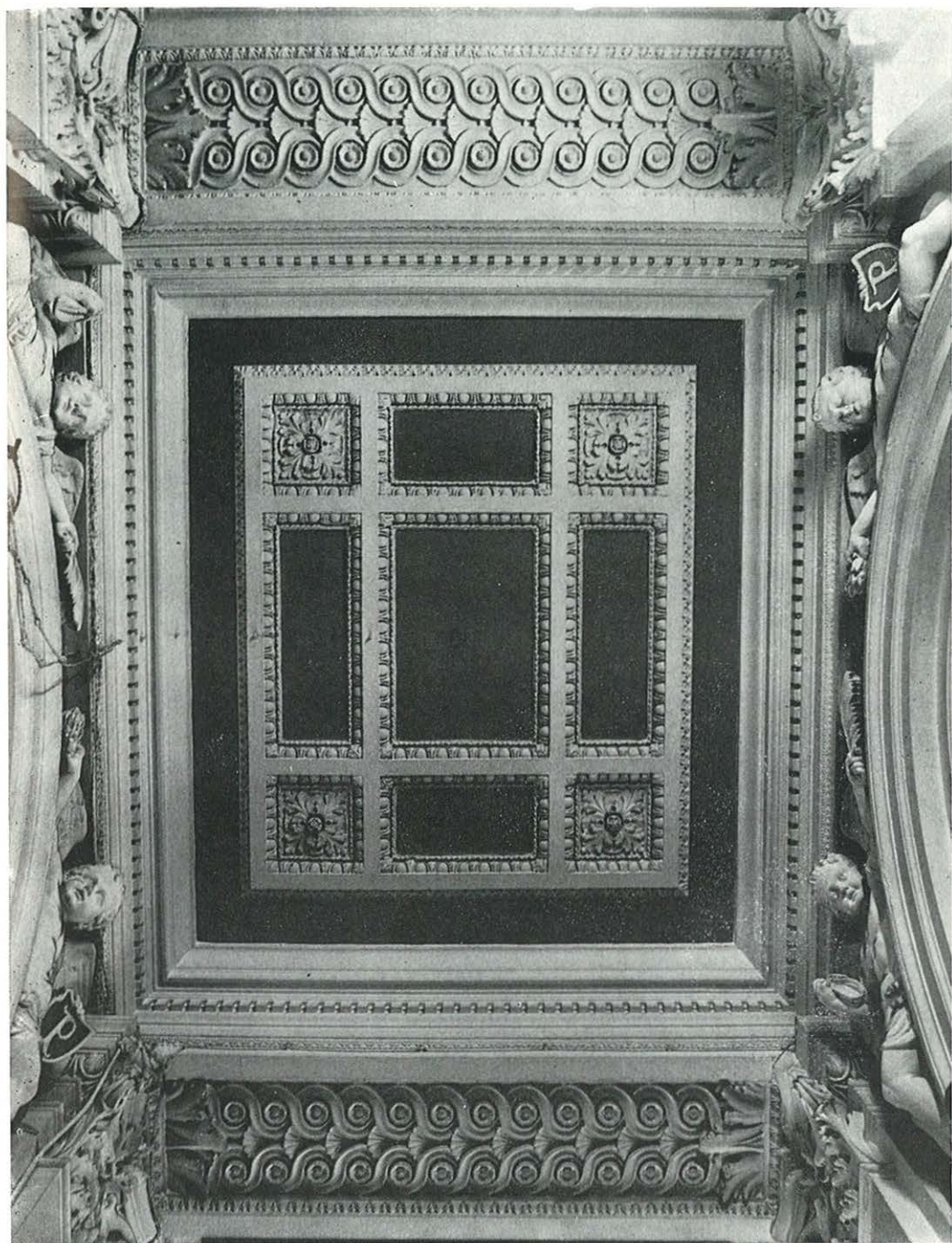
Hala Laichtrova domu na Vinohradech — arch. Jan Kotěra, 1908 (snímek Č. Šíla)

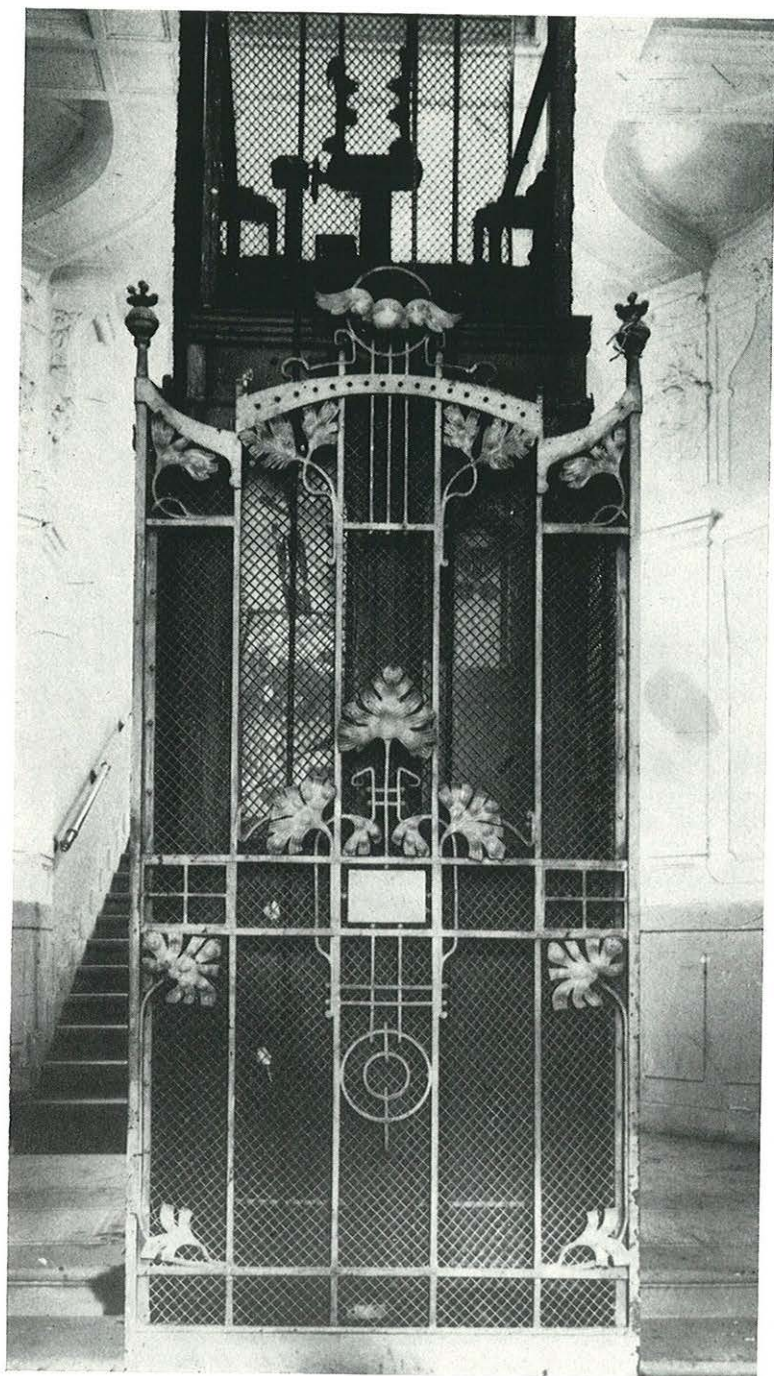
Dům čp. 1247/II — arch. Doubrava a Kaura, 1875 (snímek Z. Helfert)

Detail schodiště v domě čp. 1247/II — arch. Doubrava a Kaura, 1875 (snímek Z. Helfert)

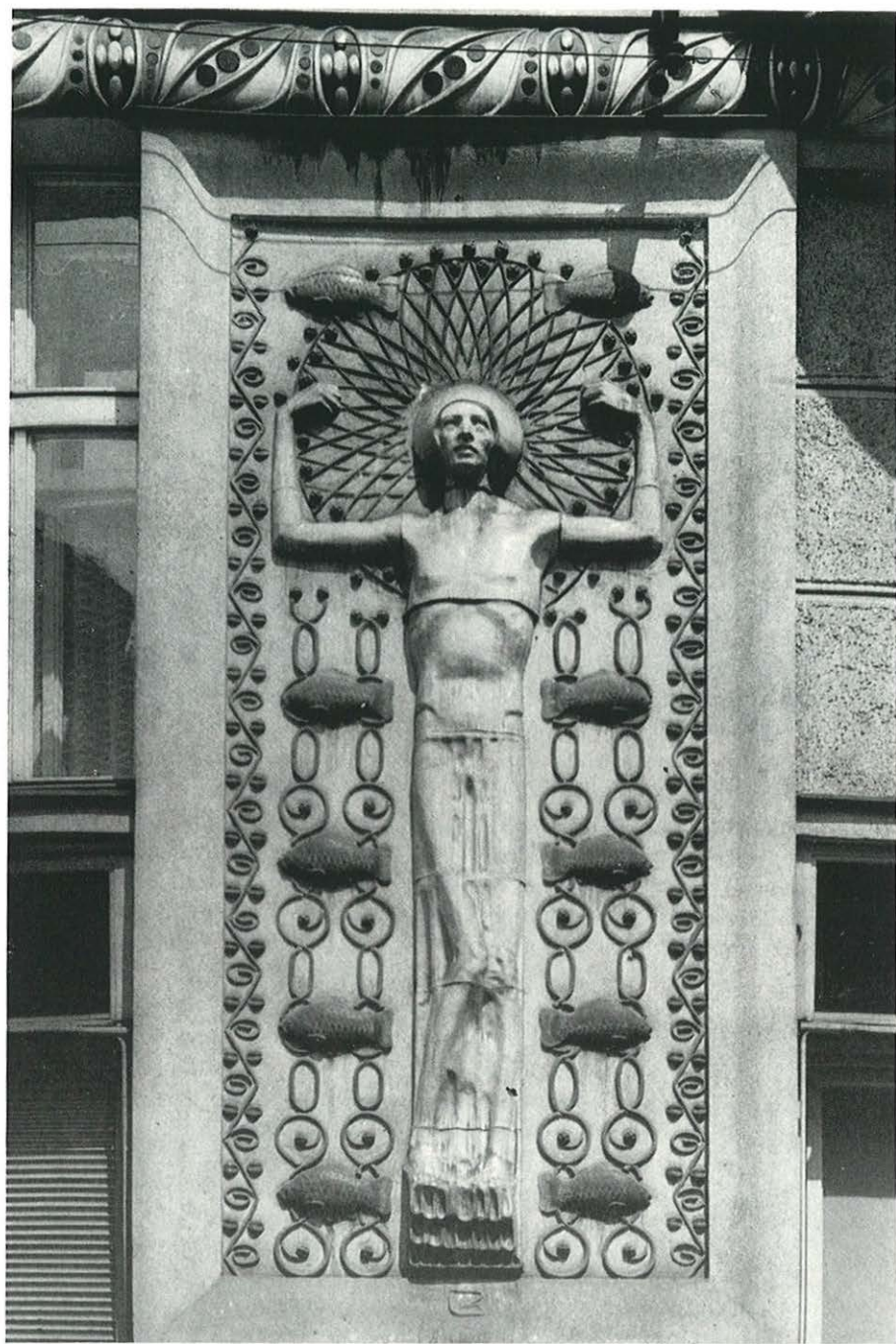

Štuková výzdoba vestibulu v domě čp. 1247/II (snímek Z. Helfert)

*Secesní mříž zdviže
v domě na Starém Městě
(reprodukce J. Janatková)*

*Figurální výzdoba fasády
z glazované keramiky
na domě čp. 16/V
(snímek J. Janatková)*

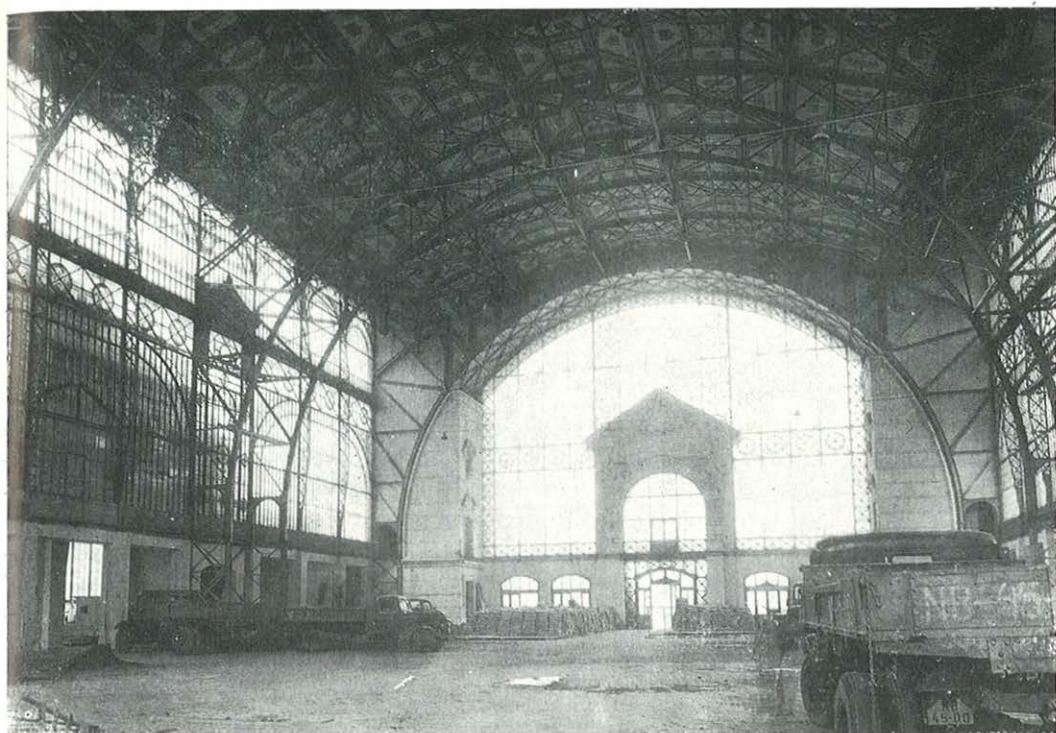
Kdysi se všechna významná redakční jednání odbývala v krásné dochované hale tohoto domu, prostupující veelku dvě podlaží, a v přilehlé pisárně šéfa. Autor stavby, vynikající architekt Jan Kotěra, navrhl i interiérové vybavení včetně výmalby stěn. Prosté a přitom reprezentativní a důstojné prostory haly a přilehlé kanceláře však velmi utrpěly tím, že jejich původní pracovní kulturní využití se v průběhu doby změnilo: v hale byla zřízena balírna s tak značným provozem, že veškerý původní nábytek i spodní část šablonové výmalby byly poškozeny. Okraje kulatého jednacího stolu byly zuráženy, kožený potah na vestavěné kruhové pohovce byl potrhán, zničena byla vేశáková stěna a ražené kovové články závěsů na krytech ústředního topení byly částečně poztráceny. Vlivem nevhodného provozu a špatného režimu větrání byla poškozena nejen výmalba v hale, ale i v bývalé pisárně šéfa, kde tapety byly zničeny plísni. Nynější uživatel, Knižní velkoobchod n. p., se v roce 1970 tohoto památkově významného prostoru ujal a ve spolupráci s Pražským střediskem státní památkové péče a ochrany přírody vytvořil koncepci jeho postupné obnovy. Dřevěné součásti nábytku i obložení stěn jsou již restaurovány. Podle dochovaných vzorů byly obnoveny a částečně nově odlity i kovové součásti. Kůže na potažení pohovky byla již objednána. Dále bude provedena oprava výmalby a pro obnovu tapet v kanceláři je již objednána tapeta přibližného vzoru, struktury a barevnosti z Anglie. Protože nová tapeta bude trochu odlišná od tapety původní, bude podle dispozice památkových pracovníků zachována původní jako dokument na mezikenní stěně. Po dokončení úprav budou tyto dva prostory, v původních Kotěrových plánech označené jako „hala“

a „pisárna chéfa“, vyčleněny z běžného užívání a zpřístupněny veřejnosti pro příležitostné prohlídky. Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody ve spolupráci se Státním ústavem památkové péče a ochrany přírody a s podnikem hl. města Prahy Sady, lesy, zahradnictví hodlá podle dochovaných původních plánů Jana Kotěry obnovit i architektonizovanou přilehlou domovní zahrádku.

Příklad haly Laichtrova domu dokumentuje, jak velké je nebezpečí změny využití, jež ohrožuje zejména objekty z 19. a 20. století, s ohledem na specifický rys období jejich vzniku: na vyhranění a ustálení celé škály nových stavebních typů.

Uvádím ještě jeden pražský příklad změny využití, která vážně ohrožuje objekt známý i ze světové odborné literatury. Je to bývalá Müllerova vila ve Střešovicích, postavená v l. 1929—1930 podle projektu architekta Adolfa Loose. Vila je nyní užívána k administrativním účelům. Přes četná jednání Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody nedostal uživatel dosud od příslušného úřadu náhradní prostor, do něhož by své kanceláře přemístil. Proto zatím nemůže dojít k obnově interiéru v původní podobě podle záměru Střediska, které podporuje i perspektivu kulturního využití objektu a zpřístupnění veřejnosti (Loosova vila má nadále sloužit jako pobočka Uměleckoprůmyslového muzea).

V řadě případů došlo ke změnám využití i v nájemních domech. Je možno doložit řadu příkladů, kde náročné a výpravné interiéry sloužící původně obytným účelům jsou užívány jako projekční ateliéry nebo mateřské školy. Je pochopitelné, že změna funkce a každodenní provoz obvykle ještě při velkém kapacitním zatížení

*Střední sál bývalého Průmyslového paláce na Starém výstavišti, úprava arch. Josefa Fanty, 1907
(snímek Č. Šíla)*

Smíchovská tržnice — arch. Alois Čenský, 1908 (snímek D. Uldrychová)

neslouží k dobru objektu a ten, původně funkčně vyřešený k jiným účelům, nemůže splnit všechny dnešní požadavky uživatele.

Dalším problémem památkové péče je soustavné a nikým nekontrolované ochuzování bohatě vypravených interiérů dosud památkově nechráněných domů z tohoto období o náročné uměleckořemeslné detaily, ke kterému dochází z různých důvodů. Přiřazuji k výše uvedeným příčinám i nezanedbatelnou velkou módnost falešného „sběratelství“. Charakteristickým příkladem je dům čp. 453/II, výrazně upravený v období secese architektem Josefem Fantou, který měl dochovány krásné secesní vstupní domovní dveře s náročnou světlíkovou mříží a překrásnou klikou. Jednoho dne se stalo, že po ránu tato klika chyběla. Nenašla se, byla pečlivě odšroubována... Protože nebyla zdokumentována, byla místo ní osazena klika typizovaná a výrazný estetický účín jednotně do detailů dořešeného vstupu byl tak zcela porušen. O nápravu se budeme snažit při výhledově připravované rekonstrukci domu. Uvedený příklad může však sloužit i k dokumentování již zjištěného faktu, jak je nevhodné použití typizovaných prvků v dobových náročně vypravených interiérech, a současně doložit, jak je potřebná soustavná výchovná práce, neboť „sběratelství“ podléhá převážnou většinou mladí lidé, kteří si neuvědomují, že často nejen zničí výraz celého objektu, ale poškodí i získaný detail, jehož účín je násoben právě zachováním in situ.

Jako příklady různých typických pražských interiérů z období 1860–1960 dále uvádím:

Čp. 1247/II v Revoluční třídě na Novém Městě, příklad náročně vypravených interiérů řadového měšťanského domu

z r. 1875. Architekti a stavitelé poměrně neznámí Doubrava a Kaura.

Čp. 91/I, Křižovnická ulice, dům vyrostlý v asanovaném prostředí r. 1897 — příklad použití lidových motivů ve výzdobě vestibulu. Opět dílo celkem neznámého architekta Františka Šimáčka.

Čp. 92/I, Valentinská ulice, vestibul s původním osvětlovadlem. V pozadí dveře s leptanými skleněnými výplněmi. Autorem tohoto v asanovaném území postaveného objektu je další málo známý architekt Emanuel Dvořák. Objekt byl jako většina ostatních domů stavěných na přelomu století v asanovaných oblastech Prahy přes svou značnou výšku postaven v průběhu jednoho roku.

Nároží Široké ulice a ulice El. Krásnohorské na Starém Městě, dům ze stejné časové vrstvy, postavený stavitelům a architektem Františkem Niklasem, který byl jeho majitelem. Typ nájemního domu běžné úrovně, pozoruhodný dosud nedotčenými původními detaily. Poukazují na mřížku světlíku, mříž výtahu, nárožník — kdysi téměř nezbytný, velmi funkční i esteticky se uplatňující detail, dnes při úpravách velmi často z interiérů odstraňovaný — figurální nadedveřní supraportu a dveře, dochované i s dosud původním dobovým fládrovaným nátěrem. Největší ozdobou interiéru vstupního prostoru tohoto domu je velké okno s pohádkovou tematikou na podestě schodiště, skládané z barevných skel zalévaných do olova.

Okna jsou obvykle nenahraditelným, esteticky velmi výrazným prvkem interiérů z konce 19. a počátku 20. stol. Ať již skládaná z barevných skel a zalévaná do olova nebo leptaná, jež bývají nejčastější (na matovaném či na vrstveném podkladě), nebo lazurovaná, jsou vždy nedílnou součástí interiérů a je velkou bolestí památkové péče, že jejich obnova je velmi

Interiér Staroměstské tržnice — arch. J. Fialka, 1893—1896 (snímek Z. Helfert)

obtížná — v případech leptaných skel dosud prakticky neuskutečnitelná. Při soupisové práci jsme objevili velké množství oken velice kvalitních, jejichž dokumentaci zveřejníme ve sborníku *Ars vitraia*, který vydává Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou. Zde uvádíme aspoň dva příklady:

Okna nájemního domu z Vršovic s alegoriemi Jaro — Léto — Podzim — Zima. Jantarově lazurované a leptané sklo, patrně podle předloh Alfonse Muchy zhotovila firma O. Bronec z Nuslí.

Jeden z příkladů velmi četné produkce firmy Wolf & Štětka — okno s chinoaserním motivem z vrstveného lazurovaného a leptaného skla z Křižovnické ulice na Starém Městě.

Keramické obklady jsou dalším výrazným, velmi častým prvkem výzdoby interiérů, dnes bohužel také těžce obnovitelným. Uplatňují se nejen svou barevností, ale často i reliéfním dekorem.

Mozaikové či terazzové podlahy ve vestibulech jsou také často velice náročné. Jejich obnova je dalším památkovým problémem, neboť mistři tohoto řemesla téměř vymřeli a opravu musí obvykle provádět akademický sochař, jehož vysoká kvalifikace neúměrně násobí náklady na obnovu. A přece pro účín celku jsou tyto dekorativně pojeté podlahové plochy neodmyslitelné.

Např. mozaika z Josefova dokumentuje jeden z dílčích úspěchů pražské památkové péče, jenž spočívá v dosažení dohody s projekčním ateliérem, provádějícím obnovu elektroinstalace v této čtvrti. Náročnější podlahy jsou ušetřeny tím, že projektce počítá s přívodem elektrického proudu suterénem. Vestibul zdobený náročným štukem a mozaikovou či terazzovou podlahou tak zůstává nedotčen.

Pro památkovou péči o objekty z druhé

poloviny 19. a první poloviny 20. stol. vyplývají tedy následující požadavky:

1. Evidovat bohatý materiál z tohoto období a utřídit jej podle stavebních typů. Toto třídění je pomocným vodítkem při další práci a jeho poměrnou spolehlivost lze ověřit jak každodenní praxí, tak přírozsáhlejší práci heuristické a hodnotící.

2. Současně je třeba urychleně se věnovat studiu vývoje jednotlivých stavebních typů, které je potřebné při třídění a klasifikaci jednotlivých objektů. Dosavadní praxe hodnotila a památkovou ochranu poskytovala objektům nejčastěji podle jména jejich architekta; protože se však ve velkém množství vyskytují velmi kvalitní objekty, jejichž autora musíme teprve objevit, není toto hledisko pro hodnocení spolehlivé. Zachování dokladů vývoje jednotlivých stavebních typů je nesmírně důležité z uměleckohistorického, historického i památkového hlediska i z hledisek dalších. Je třeba mít na zřeteli i to, že úplnost vývojové řady jednotlivého typu památkovou hodnotu každého jejího článku ještě umocňuje. Stejně důležité je i zachování dokladů použití nových materiálů a technik jak u architektury samotné, tak u uměleckořemeslných a uměleckoprůmyslových detailů.

3. Nutno urychlit práci soupisovou a heuristickou; při ověřování hodnot je i v plánu třeba pamatovat jak na studium literatury, tak na studium dochovaného archívního a plánovaného fondu, a to v míře co největší, což pomůže autorsky určit mnoho objektů a tím nově objevit i celou řadu dobrých architektů tohoto období.

4. Pro běžnou praxi je třeba mít neustále na paměti, že v památkové ochraně objektů druhé poloviny 19. a první poloviny 20. stol. jde vlastně o závod s časem. Proto je v současné době potřebné chránit raději větší počet objektů, i podmíněně,

zatím bez zápisu do státního seznamu nemovitých kulturních památek. Je často možné využít i dohody s projektantem — jeden z takových příkladů jsem uvedla.

5. Vedle těchto úkolů je třeba pamatovat i na soustavnou práci publikační a to na všech úrovních — od prací odborného charakteru, přes drobnější texty populárnější, až k organizaci práce se studující a školní mládeží. Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody má na tomto poli již řadu úspěchů, dosažených

nejen soustavným publikováním prací z historie moderní architektury ve svém každoročně vydávaném sborníku „Staletá Praha“, ale i v organizování soutěží pro mládež, z nichž jedna byla tematicky vyhrazena právě tomuto období.

Tato soustavná práce může být vydatnou pomocí pro upevnění všeobecného povědomí památkové hodnoty objektů vzniklých v období druhé poloviny 19. a ve 20. stol. a pro památkovou péči může být vydatným pomocníkem.

Vinohradská tržnice — arch. Antonín Turek, 1902 (snímek M. Šonková)

